

Biblioterapeutski učinci u bajkama

Žilić, Gloria - Marta

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:929705>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Prijediplomski dvopredmetni studij hrvatskoga jezika i književnosti

Gloria-Marta Žilić

Biblioterapeutski učinci u bajkama

Završni rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Prijediplomski dvopredmetni studij hrvatskoga jezika i književnosti

Biblioterapeutski učinci u bajkama

Završni rad

Student/ica:

Gloria-Marta Žilić

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Kornelija Kuvač-Levačić

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Gloria-Marta Žilić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Biblioterapeutski učinci u bajkama** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 12. listopada 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Biblioterapija.....	2
3. Bajke.....	4
4. Terapeutska uloga bajki.....	11
5. Primjeri biblioterapeutskoga učinka bajki.....	15
5.1. <i>Pristup Bruna Bettelheima</i>	15
5.2. <i>Pristup Gerlinde Ortner</i>	17
5.3. <i>Pristup Olge Huhlaev</i>	18
6. Zaključak.....	21
7. Sažetak.....	22
8. Literatura.....	24

1. UVOD

U ovom radu najprije će se definirati pojam biblioterapija prema stajalištima različitih autora koje je predstavila autorica Ivana Bašić u svojoj knjizi *Biblioterapija i poetska terapija* (2021.). Povijesno će se prikazati razvoj biblioterapije u njezinim oblicima i ciljevima. S naglaskom na predmetu istraživanja, u idućem poglavlju bit će predstavljena književna vrsta bajka na temelju *Rječnika književnoga nazivlja* (2006.) teoretičara književnosti Milivoja Solara i *Rečniku književnih termina* (2011.). Bajku će se definirati i prema radovima *Jednostavni oblici* (2000.) Andréja Jollesa i *Priče i pričanje* (2006.) Maje Bošković-Stulli. Struktura bajke bit će opisana prema Vladimiru Propu na temelju njegova djela *Morfologija bajke* (1982.). Vrste i razvoj bajke bit će prikazani prema priručnicima Milana Crnkovića *Dječja književnost* (1990.) i *Povijest hrvatske književnosti od početaka do 1955. godine* (2002.) Dubravke Težak i Milana Crnkovića. Važnost bajki u dječjoj književnosti bit će prikazana prema knjizi *Uvod u dječju književnost* (2015.) autorica Marijane Hameršak i Dubravke Zime. Nakon toga će se govoriti o terapijskoj ulozi u bajkama koju je na temelju svog životnog iskustva u radu s djecom na specifičan način opisao psiholog i terapeut Bruno Bettelheim u svom djelu *Smisao i značenje bajki* (2000.). U zadnjem poglavlju bit će interpretirane dvije narodne bajke prema prethodno spomenutom autoru na temelju njihova simboličkoga značenja i terapijskog djelovanja. Također, bit će predstavljeni terapijski učinci modernih bajki prema knjizi *Bajke koje pomažu djeci* (1998.) autorice Gerlinde Ortner. Predstaviti će se i drugi dio zbirke *Škrinjica s blagom za dječju dušu* (2012.) autorice Olge Huhlaev budući da je nastala upravo s biblioterapijskom namjenom. Na temelju svega navedenoga cilj ovoga rada jest objasniti terapijsku ulogu bajki, analizirati pojedine bajke i odrediti im biblioterapijske učinke.

2. BIBLIOTERAPIJA

Pojam biblioterapija širok je pojam koji se u praksi najčešće odnosi na institucionalnu biblioterapiju. Mjesto rada najčešće je knjižnica, a provodi je skupina knjižničara u suradnji s terapeutima. S obzirom na to da su izrazito moćni učinci čitanja već odavno vrlo poznati, tek je početkom prošlog stoljeća upravo taj specifičan fenomen povezan s idejom o promjeni ponašanja ili mišljenja pojedine osobe. Biblioterapija se razvila iz knjižničarske tradicije koja nalaže preporuku knjiga za određene probleme i brige. Sam naziv biblioterapija dolazi od grčke riječi *biblion* u značenju knjiga i *therapeia* u značenju liječenje (Bašić, 2021: 12).

Naziv biblioterapija prvi je put upotrijebljen 1916. godine u članku *Atlantic Monthly* autora Samuela Crothersa, a tek 1961. je *Webster's Third International Dictionary* objavio definiciju koja je službeno prihvaćena pet godina kasnije pa navodi kako je biblioterapija upotreba biranih materijala za čitanje u terapeutske svrhe, odnosno vođeno čitanje do rješavanja osobnih problema (Crothers, 1916: 291, navedeno u Bašić, 2021: 12). Također, navode se različiti autori koji su definirali pojam *biblioterapija*, a temeljitije je opisana prema Riordanu i Wilsonu: „ (...) vođeno čitanje tekstova s ciljem da dosegemo razumijevanje i rješavanje problema bitnih za osobne terapeutske potrebe pojedinca." (Riordan i Wilson, 1989: 506, navedeno u Bašić, 2021: 13) Jedna od najvažnijih podupirateljica biblioterapije, autorica Caroline Shrodes opisala je biblioterapiju ističući važnost psihoanalize u njoj samoj na način da se čitatelj poistovjećuje s karakterom i tako je emotivno uključen u borbu s osobnom problematikom te kroz nju prati i uočava proces koji mu omogućuje osobni rast i razvoj (Shrodes, 1949: 28 navedeno u Bašić, 2021: 13).

U literaturi nalazimo podatak o trima oblicima biblioterapije. To su: razvojna interaktivna biblioterapija, klinička interaktivna biblioterapija i kreativno pisanje. Razvojna interaktivna biblioterapija utemeljena je na upotrebi literature za osobni rast i razvoj, a najčešće se provodi u školama, knjižnicama, domovima zdravlja i rekreativnim centrima. Klinička interaktivna biblioterapija provodi se u ustanovama za mentalno zdravlje u svrhu poboljšanja samog mentalnog zdravlja. Kreativno pisanje usmjereno je samospoznaji, a očituje se u različitim žanrovima proze, poezije i drame (Bašić, 2021: 15).

Što se tiče ciljeva biblioterapije, navode se različiti specifični ciljevi kao što su primjerice oslobađanje presnažnih emocija, osvješćivanje životne orijentacije, ispravno samoopažanje i još mnogi drugi koji u svojoj srži imaju isti zajednički cilj, a isti je izazivanje

promjene koja se postiže ovladavanjem vještinama prilagodbe za nove izazovne situacije. Na temelju prethodno navedene tvrdnje, različite su studije zaključile kako je književnost moćno oružje za različite životne probleme (Bašić, 2021: 16).

3. BAJKE

Prema *Rječniku književnoga nazivlja* teoretičara Milivoja Solara termin bajka dolazi od arhaičnoga glagola bajati, vraćati, čarati i pripovijedati. Predstavlja književnu vrstu u kojoj se čudesno i nadnaravno prepleće sa zbiljskim na način da između prirodnog i natprirodnog, stvarnog i izmišljenog, mogućeg i nemogućeg zapravo nema razdvajanja niti suprotnosti. Kao takva, javlja se u dva oblika. Prvi oblik je usmena, odnosno narodna bajka. Drugi oblik jest umjetnička bajka koja nastaje na temelju preoblike bitnih osobina usmene bajke. Tvrdi se kako su prvi izdavači usmenih bajki Charles Perrault i braća Grimm, prema čijim se tekstovima i dan danas tiskaju i prepričavaju najpoznatije bajke poput *Crvenkapice*, *Snjeguljice*, *Ivice* i *Marice*. Naglašeno je kako su usmene bajke formirane strogo određenim konvencijama, stoga započinju uvodnim formulama „tako bijaše nekoć“ nakon kojih radnja započinje nanošenjem neke štete ili odlaskom glavnog lika od kuće, a nastavlja se događajima u kojima glavni lik svladava razne prepreke pomoću različitih pomagača i završava ispravljanjem štete ili povratkom kući. Smatra se kako bajka obvezno završava pobjedom dobrog nad zlim, a likovi u bajkama su tipični pa se pojavljuju kao car, maćeha, zmaj, patuljci i vile. Zbivanja su fantastična, a čudesno je sasvim uobičajeno. Bitno je naglasiti kako siže uvijek slijedi fabulu na način da se uvijek istim slijedom nižu isti ili slični događaji (Solar, 2006: 33).

Što se tiče umjetničke bajke teoretičar književnosti Milivoj Solar smatra kako ona slijedi temeljno prepletanje čudesnog i prirodnog, neke ustaljene likove i situacije, ali je za razliku od usmene u svojoj kompoziciji mnogo slobodnija i neki likovi posjeduju psihološku karakterizaciju. Umjetnička bajka naglašava i socijalnu pozadinu zbivanja i njezin kraj nije uvijek nužno sretan. Najpoznatiji pisci umjetničkih bajki jesu Hans Christian Andersen, Oscar Wilde i Antoine de Saint-Exupéry (Solar, 2006: 34).

Rečnik književnih termina objašnjava kako termin bajka dolazi iz staroslavenskoga jezika od glagola bajati u značenju pripovijedati, a označava narodnu pripovijetku fantastičnoga sadržaja i u tom značenju se javlja već u prvoj polovici 17. stoljeća, a naročito u 19. i 20. stoljeću. Nadalje, bajka može biti i sinonim za pripovijetku i priču, a sam početak znanstvenog istraživanja bajke veže se za imena braće Grimm. Naglašeno je kako se pojam bajka kao usmena narativna tvorevina najpotpunije konkretizira pod nazivom narodna pripovijetka. Što se tiče međunarodnog pregleda bajki prema sadržaju, isti je moguć analizom tipova samih bajki s tim da svaki tip obuhvaća varijante iste pripovijetke koje moraju biti u genetičkoj vezi. Stoga, bajka predstavlja kompleksnu pripovijetku s nizom motiva od kojih osnovni motiv mora imati karakter čudesnog. Smatra se kako je Vladimir Prop uspješno uspostavio strukturalističku

metodu proučavanja bajki koja se temelji na funkcijama nositelja radnje. Navodi se i autor Max Lüthi koji je prema zbirci braće Grimm uspostavio osnovne značajke bajke, a to su: jednodimenzionalnost svijeta koji je čudesan s tim da bajka zapravo predstavlja stvarnost, prevladavanje umjetničko-fiktivnog karaktera, apstraktni stil, isključenost dimenzije vremena, izolirani, ali povezani likovi bez empirijskog saznanja (Živković, 2011: 61-62).

U radu *Jednostavni oblici* Andréja Jollesa može se pronaći književno određenje bajke. Prethodno spomenuti autor smatra kako bajka posjeduje svoje značenje tek otkako su braća Grimm nazvala svoju zbirku *Dječje i obiteljske bajke*, a u 18. stoljeću se govorilo o bajkama različite tematike sa sličnim motivima i likovima (Jolles, 2000: 196). Govori kako je bajka na jednoj strani oblik koji teži ispričati događaj uvjerljiva značenja tako da ostavlja dojam na čitatelja da se događaji čine važnijim od samih likova, a s druge strane tendencija bajke jest prikazati zbivanja čudnovatim (Jolles, 2000: 207-208). Kada govori o djelatnosti bajke Jolles naglašava kako bajka uobličuje samu sebe i na taj način je spremna obuhvatiti svijet, a njena oblikovna zakonitost jest prevladavanje samog oblika u tome kakva ona jest (Jolles, 2000: 209-210). Također, smatra da bajka svojom cjelovitošću teži čvrstoći, osobitosti, jednodimenzionalnosti, a obzirom da jest ostvarena kao jednostavni oblik time u suprotnosti upućuje na preokret, općenitost i višekratnost samoga oblika (Jolles, 2000: 212). Nadalje, govori o duhovnoj zaokupljenosti bajke pa naglašava kako bajka nastoji poučiti djecu i odrasle ispravnim moralnim načelima jer svijet bajke sam od sebe prikazuje različite likove, različitog društvenog statusa, različite čudi i ponašanja, pa prema tomu bajka nastoji izgladiti nepravdu i svakom liku na kraju osigurati pravedan svršetak, a pravda je ono čemu zapravo svatko teži u stvarnom svijetu (Jolles, 2000: 218).

U prvom poglavlju knjige *Priče i pričanje* autorica Maja Bošković-Stulli govori o povijesti i teoriji proznih vrsta unutar kojih spominje i bajke. Smatra kako teorijsko tumačenje bajki započinje s bajkama braće Grimm (Bošković-Stulli, 2006: 9). Napominje kako bajke nisu tako jednostavni oblici, osobito radi određene duhovne zaokupljenosti u pojedinoj bajci uz naglašenu komponentu pripovijedanja u kojoj i čitatelj i slušatelj imaju važnu ulogu u realizaciji same bajke (Bošković-Stulli, 2006: 13). Također, govori kako valja znati da značenje bajke na različite načine shvaćaju djeca ili odrasli ili književno obrazovani čitatelji isto dakle, kao što su različita i gledišta pripovjedača (Bošković-Stulli, 2006: 17). Ono što je još bitno za bajku jest tijek događanja s junakom koji je kao putnik među svjetovima uz čudesnog pomoćnika i njegove darove. Osvrćući se na autora Maxa Lüthija, autorica govori kako u bajci nema udaljavanja između dva svijeta već je svijet bajke jednodimenzionalan, a likovi su prikazani na plošan način. Što se tiče radnje koja se odvija u bajkama autorica tvrdi kako svaka epizoda ima

svoju funkciju, a apstraktna kompozicija donosi obilježja čudesnosti. Ostali elementi koji se nalaze u bajci su elementi običnoga života, motivi magijskoga i mitološkoga podrijetla, relikti rituala i običaja, seksualni motivi i simboli s tim da su svi elementi oslobođeni svojih primarnih konkretnih značenja. Autorica Bošković-Stulli zaključuje kako interes bajke nije nagrada poput blaga ili kraljevstva već se očituje u samoj pustolovini i dalekim opasnostima (Bošković-Stulli, 2006: 21-22).

Ruski teoretičar književnosti i folklorist Vladimir Jakovljević Prop u radu *Morfologija bajke* utvrdio je zakonitosti ustrojstva bajke. Govori kako se narodna bajka uvijek proučavala genetski bez prethodnog sistematskog opisivanja i naglašava kako je pravilna klasifikacija jedna od prvih etapa naučnog opisivanja (Prop, 1982: 11). Nadalje, Prop navodi nekoliko autora koji su u svojim radovima klasificirali narodne priče. Najobičnijom podjelom istih smatra sljedeću: fantastične priče, realističke priče i priče o životinjama. Međutim, tu podjelu smatra nerelevantnom jer miješanjem elemenata istih postavljaju se različita pitanja pravilnosti podjele (Prop, 1982: 12). Klasifikacija koja nudi nešto bogatiji pregled narodnih priča jest Wundtova, a glasi: mitološke priče – basne, čiste bajke, biološke priče i basne, čiste basne o životinjama, priče o podrijetlu, šaljive priče i basne i moralne basne. Nadalje, Prop govori o podjelama koje se temelje na sižeju, ali tek za takve podjele tvrdi kako unose samo dodatne zbrke među žanrovima (Prop, 1982: 13). U poglavlju „Metoda i građa“ Vladimir Prop ističe sastavne dijelove bajke i kao rezultat dobiva opis bajke prema njezinim sastavnim dijelovima i odnosu dijelova međusobno i prema cjelini. Zatim navodi sljedeće slučajeve u bajkama (Prop, 1982: 26):

- „1. Car daje junaku orla. Orla prenosi junaka u drugo carstvo.
2. Djed daje Sunčeku konja. Konj prenosi Sunčeka u drugo carstvo.
3. Čarobnjak daje Ivanu čamac. Čamac Ivana prenosi u drugo carstvo.
4. Princeza daje Ivanu prsten. Momci iz prstena prenose Ivana u drugo carstvo.“ (Prop, 1982:27)

Za navedene slučajeve Prop tvrdi kako postoje stalne i promjenjive veličine i da se mijenjaju nazivi s atributima likova, ali ono što se ne mijenja jesu funkcije. Funkcije likova su prema Propovom mišljenju osnovni dijelovi bajke, a pod tim podrazumijeva postupak lika određen s osobinom na njegov značaj. Za tijek radnje ističe kako je broj funkcija za koje bajka zna ograničen, te da je njihov redoslijed uvijek istovjetan i da sve bajke imaju strukturu istoga tipa (Prop, 1982: 27-30). U svom daljnjem radu Vladimir Prop navodi 31 funkciju, a drži da bajka obično započinje nekom početnom situacijom te da to ne predstavlja funkciju, ali je samo po sebi važan morfološki element, a odmah nakon toga slijede funkcije (Prop, 1982: 34). Prva funkcija temelji se na udaljavanju, odnosno realizira se kada se jedan od članova obitelji

udaljava od kuće. Druga funkcija se temelji na izricanju zabrane ili kakve odredbe junaku, a treća funkcija se realizira kada se ta zabrana ili odredba prekrši. Tada u bajku dolazi novi lik koji se može nazvati junakovim protivnikom. Uloga tog protivnika jest da naruši mir sretne obitelji, da izazove neku nesreću ili nanese kojekakvu štetu (Prop, 1982: 34-35). Nakon 31. funkcije koja se temelji na sretnom završetku Prop zaključuje kako je broj funkcija ograničen i da se u okvirima tih funkcija razvija radnja gotovo svake bajke te da nužno proizlaze jedna iz druge. Tvrdi da je velik broj funkcija svrstan po parovima, primjerice: zabrana - kršenje, raspitivanje – odavanje, borba – pobjeda, proganjanje – spašavanje i slično, pa tako funkcije poput nanošenja šteta, junakova suprotstavljanja i odlaska čine zaplet, a funkcije poput junakove reakcije i nagrađivanja čine cjelinu (Prop, 1982: 70-71). U poglavlju „Podjela funkcija po likovima“ Prop govori kako se mnoge funkcije logički grupiraju prema izvjesnim krugovima, a ti krugovi u cjelini odgovaraju vršiteljima prema tri moguća slučaja. Prvi se djelokrug naziva djelokrug protivnika i obuhvaća nanošenje štete, bitku i ostale oblike borbe protiv junaka. Slijedi djelokrug darivatelja, a obuhvaća pripremu prenošenja čarobnog sredstva ili snabdijevanje junaka čarobnim sredstvom. Treći je djelokrug pomoćnika koji obuhvaća premještanje junaka kroz prostor, otklanjanje nevolje ili nedostatka, spašavanje od potjere, rješavanje teških zadataka ili junakovo preobražavanje. Četvrti je djelokrug careve kćeri (kao traženog lica) i njenog oca, a obuhvaća postavljanje teških zadataka, razotkrivanje, prepoznavanje, kažnjavanje drugog protivnika, vjenčanje. Peti djelokrug naziva se djelokrug pošiljatelja, a obuhvaća samo funkciju slanja junaka i šesti se naziva djelokrug junaka te obuhvaća odlazak u potragu, reakciju na darivateljeve zahtjeve ili vjenčanje. Sedmi je djelokrug lažnoga junaka koji obuhvaća odlazak u potragu, reakciju na darivateljeve zahtjeve koja je uvijek negativna i još neosnovane zahtjeve koji su prema Propovom mišljenju specifična funkcija. Prema tome, zaključuje kako bajka ima sedam likova, a upravo prema tim likovima se raspoređuju i funkcije pripremnog dijela. Još je važno napomenuti kako postoje i naročiti vezni likovi kao što su žalioći, potkazivači, klevetnici, ali i naročiti izdajnici koji odaju podatke poput ogledalca, dlijeta ili sličnoga (Prop, 1982: 86-87). Nadalje, prethodno se navedeni djelokruzi dijele prema pojedinim likovima na temelju tri moguća slučaja. Prvi se slučaj odvija kada djelokrug točno odgovara liku, a realizacija se očituje kada su namjere darivatelja i pomagača bajke čiste, odnosno kada se iste izvrše. Drugi slučaj temelji se na jednom liku koji obuhvaća nekoliko djelokruga. Takav slučaj dolazi u realizaciju kada jedan lik kroz tijek radnje mijenja nekoliko funkcija, primjerice od funkcije darivatelja do funkcije pomoćnika. Treći slučaj temelji se na jednom djelokrugu koji je podijeljen na nekoliko likova. Do realizacije ovakvog slučaja dolazi kada je prisutna čarolija, odnosno kada pomoćnici i sredstva poprimaju

čarobna svojstva (Prop, 1982: 87-89). Prop tvrdi da se bajkom može nazvati svaki razvitak od funkcije nanošenja štete ili nedostatka preko međufunkcija, ka vjenčanju ili drugim funkcijama upotrijebljenim kao rasplet, do završnih funkcija poput nagrađivanja, uklanjanja nevolje ili spašavanja. Takav razvitak naziva tijekom, a svako novo nanošenje povrede ili štete zapravo stvara novi tijek svake bajke (Prop, 1982: 99-100).

U priručniku *Dječja književnost* teoretičara Milana Crnkovića poglavlje naslovljeno „Priča“ govori o podrijetlu i motivima narodnih bajki. Prema njegovu mišljenju narodna je bajka stara koliko i ljudski govor, a prve su bajke vjerojatno mitovi. Najstarija je sačuvana bajka *Bajka o brodolomniku* koja je zapisana prije gotovo 4000 godina u drvenom Egiptu (Crnković, 1990:24). Drži da postoje uglavnom četiri teorije o postanku i širenju narodnih bajki, a to su: mitološka, migraciona, kontaktna i antropološka. Mitološka teorija podrazumijeva zastupanje braće Grimm da su se bajke razvile iz mitologije pojedinih naroda. Migraciona teorija se zasniva na načelu prijenosa motiva sa starijih naroda na mlađe, kontaktna teorija tvrdi da je jedan narod uzimao motive drugog naroda i mijenjao ih na svoj način, a zajedničkog izvora nije bilo. Antropološka teorija počiva na uvjerenju da je svaki narod u sličnim uvjetima života i na sličnom stupnju razvitka stvarao slične priče. Milan Crnković nadalje nabroja najvažnije motive koji se pojavljuju u narodnim bajkama: natprirodni protivnici, natprirodni pomagači, čarolije i čuda, ljubavni i bračni odnosi, više sile (Crnković, 1990:25). Što se tiče strukture i osobine narodne bajke tvrdi da su podložne pravilima epskog pričanja. Fabula započinje in medias res bez uvoda i opisa kraja i lica. Smatra kako su počeci jednaki poput „bio jednom jedan...“, a na isti način i završeci. Isto tako je svojstveno da se često ponavljaju iste riječi, izrazi, a ponekad i cijeli odlomci. Heroji narodnih bajki koji najčešće svladavaju zapreke obično se na kraju nagrađuju rukom kraljeve kćeri. Svladavanje većih zapreka se vrlo često namjenjuje najmlađim sinovima koji su se inače morali najmučnije boriti za svoja životna prava. Zli likovi u narodnim bajkama najčešće su kažnjeni zlom koje su predodredili drugima, a komponenta čudesnog se susreće u razvoju bajke i isprepliće se paralelno s realnim (Crnković, 1990: 27). Nadalje, umjetnička bajka prema Crnkovićevu mišljenju ima vlastiti razvojni pravac. Razvila se iz narodne bajke, a kasnije se sve više udaljava te naposljetku prekida svaku vezu s njom. U poglavlju „Umjetnička priča“ naglašava tri bitne točke na pravcu razvoja narodne bajke, pa tako navodi tri ključna autora: braću Grimm, Andersena i Carrolla naglašavajući da tu tvrdnju ne treba uzimati doslovce. Razlog tomu je to što pravac razvoja priče od narodne prema umjetničkoj nije bio ravan jer je najprije Charles Perrault pružio prerađenu i donekle salonski lakiranu bajku s uporištem u narodnoj bajci, a nakon toga su ju braća Grimm vratila njezinom

izvoru pa se tek nakon romantike umjetnička bajka počinje udaljavati od narodne (Crnković, 1990: 30-33).

Vodeći se mišljenjem Milana Crnkovića i Dubravke Težak u *Povijesti hrvatske književnosti od početaka do 1955. godine* umjetnička se priča razvila iz narodne tako da se polazilo od narodne samostalno prepričane bajke uz nanošenje vlastitih elemenata u nju sve do potpunog oslobođenja od nje. Umjetnička bajka je, dakle svaka priča koja zadržava određenu vidljivu poveznicu s narodnom bajkom i u kojoj koegzistira stvarno i nestvarno ne isključujući jedno drugo u samoj priči. Jedan od najpoznatijih predstavnika umjetničkih bajki jest Hans Christian Andersen (Crnković i Težak, 2002: 22-23). On je napravio veliki korak na putu razvoja priče tako što je poveo bajku novim putovima, proširio joj tematiku i ostavio na njoj svoj osobni pečat. Spojio je elemente narodne bajke i stvorio je vlastite originalne priče na način da je oživio sasvim neznatne stvari dajući im izvanrednu ljepotu. Andersen jest umjetnik za koga je forma idealno sredstvo izražavanja za sve ono što u sebi nosi. Neki od poznatijih naslova njegovih bajki jesu: *Ružno pače*, *Mala sirena*, *Palčica*, *Kraljevna na zrnu graška*, *Carevo novo ruho* (Crnković, 1990: 37-38).

U znanstvenom radu „Moderna bajka u hrvatskoj dječjoj književnosti“ autorica Dubravka Zima objasnila je termin moderna bajka. Stoga, sami naziv moderna u binarnoj je opoziciji s klasičnom, odnosno narodnom bajkom (Zima, 2001:165). Međutim, ono što ju oblikuje kao modernu jest jednoslojna fantastična struktura s naglaskom da u njoj ne dolazi do sukoba stvarnog i fantastičnog i jedinstveni pripovjedni, fantastični svijet. Moderna bajka sadrži početnu situaciju, zatim pojavljivanje poteškoće, razrješenje iste te sretan kraj i pravednu nagradu. Prema tome, moderna bajka jest ona koja zadržava strukturu, tipizirane likove tradicionalne bajke, ali na stilskoj razini dopušta određene modifikacije u skladu s promijenjenim civilizacijskim okolnostima (Zima, 2001: 171).

U poglavlju „Bajke i dječja književnost“ priručnika *Uvod u dječju književnost* Marijane Hameršak i Dubravke Zime tvrdi se da su se bajke tijekom povijesti s djecom povezivale s obzirom na uvide različitih disciplina od biologije, preko pedagogije i psihologije, do znanosti o književnosti te se u krugu pristupa kao najutjecajniji izdvajaju: umjetnički, evolucijski i terapijski (Prema: Hameršak i Zima, 2015: 237-238). Navode kako se bajke prema umjetničkom pristupu tumače primarno kao književni žanr koji dječjim čitateljima omogućuje umjetnički užitek, aktivaciju kreativne imaginacije i zaranjanje u svijet ispunjen nesvakidašnjim događajima i pustolovinama. Za evolucijski krug pristupa autorice ističu kako je svaka teorija znanstveno diskreditirana, a svaka je imala uporište u zaključcima da su narodne bajke produkt narodnoga djetinjstva te da su tako vrlo srodne s načinom mišljenja u djetinjstvu

svakog pojedinca, međutim teze evolucijskih tumačenja veze djece i bajki u 20. stoljeću implicitno se povezuju sa psihoanalitičkim pristupima bajkama pa se kao takav tumači kao odraz i mehanizam razrješenja dubinskih prijevora u pojedincu ili društvu. Autorice navode kako je najpoznatiji autor takvoga pristupa Bruno Bettelheim koji u svojoj knjizi *Smisao i značenje bajki* (2000.) tumači bajke kao prostor u kojem djeca strukturiraju i razrješavaju strahove, ambivalencije i konflikte i kao priče koje tematiziraju teška unutarnja stanja djeteta na putu odrastanja pa kao takve nude povremena i trajna razrješenja teškoća odrastanja. Teze i zaključci navedeni u prethodno spomenutom djelu su prema mišljenju autorica Hameršak i Zime postali opće mjesto, a godinama nakon prepoznalo se kako se radi o bajkama u terapijskom ključu (Prema: Hameršak i Zima, 2015: 238-239).

4. TERAPEUTSKA ULOGA BAJKI

Psihoanalitičar i dječji psiholog Bruno Bettelheim na početku svoje knjige *Smisao i značenje bajki* govori kako se smisao čovjekova postojanja oblikuje već u ranom djetinjstvu pa zaključuje kako je glavna zadaća svakog roditelja i odgojitelja pomoći djetetu pronaći smisao života. Ta zadaća ujedno je najteža i najvažnija, a da bi bila uspješno ostvarena treba ju prenijeti na ispravan način koji podrazumijeva kulturno naslijeđe, u ranom djetinjstvu takve informacije najbolje prenosi upravo književnost. Bruno Bettelheim smatra kako književno djelo treba zadržati pažnju, zabavljati i pobuđivati radoznalost, poticati maštu, pomoći razviti um i razbistriti osjećaje, mora biti prilagođeno dječjim brigama i težnjama, mora u cijelosti priznati njihove teškoće, a istodobno i ukazivati na rješenja problema koji zbunjuju dijete i u isto vrijeme mora biti povezana sa svim vidovima djetetove osobnosti i kako navodi, bez imalo omalovažavanja, priznajući svu ozbiljnost njegovih neprilika i istovremeno podržavajući njegovo pouzdanje u sebe i budućnost u svim tim pogledima i još mnogim drugim ništa ne može biti tako obogaćujuće i zadovoljavajuće pa i za dijete i za odrasloga, kao što je narodna bajka (Prema: Bettelheim, 2000: 13-14). Mišljenja je da se iz njih može naučiti više no iz bilo koje druge priče o unutarnjim problemima ljudskih bića i ispravnim rješenjima njihovih nevolja u svakom društvu. S obzirom na to da je dijete u svakom trenutku svoga života izloženo društvu u kojem živi, ono će zasigurno naučiti izlaziti na kraj s njegovim prilikama, pod uvjetom da mu to omogućuju njegove prirodne sposobnosti. Kako bi dijete shvatilo sebe u tom složenom svijetu s kojim se mora naučiti hrvati, potrebno mu je suptilno moralno obrazovanje koje mu predočuje prednosti moralnog ponašanja onim što mu izgleda očito moralno ispravno i smisleno, a tu vrstu smislenosti dijete nalazi upravo kroz bajke. Bajke govore o teškim unutrašnjim pritiscima na način koji dijete nesvjesno shvaća i nude primjere privremenih i trajnih rješenja teškoća koje ga tište (Prema: Bettelheim, 2000: 14-15). Smatra kako bajke imaju nedostignutu vrijednost jer djetetovoj mašti nude nove dimenzije koje dijete samo ne bi moglo otkriti kao prave, a još je važnije što oblik i građa bajki djetetu bude slike s kojima može

izgrađivati svoje sanjarije i preko njih dati bolji smjer svojem životu. Bajke kao takve nude rješenje psiholoških problema odrastanja kao što su narcistička razočaranja, edipovske dvojbe, suparništvo s braćom i sestrama, osposobljavanje za napuštanje zavisnosti djetinjstva, stjecanje osjećaja samosvojnosti i samosvijesti te značenje moralne obveze. U djece ili odraslih, podsvijest je moćna determinanta ponašanja i kad bi se podsvjesnoj građi dopustilo da donekle dopre do svijesti s obradom u mašti, njezina potencijalna moć da napravi štetu je u velikoj mjeri umanjena pa se upravo tada može postići da neke od njenih moći služe pozitivnim ciljevima (Bettelheim, 2000: 16). Bruno Bettelheim navodi kako djeca znaju da nisu uvijek dobra i da bi često, čak i kad jesu, više voljela da ne budu dobra. To proturječi onome što im roditelji govore, te ih stoga čini čudovištem u vlastitim očima. Kada se radi o djeci, kultura često zavarava da čovjekova tamna strana ne postoji, a ključ rješenja krije se u borbi protiv silne premoći. Prema Bettelheimu upravo je to poruka koju bajke u raznim oblicima prenose djetetu i na otvoren način suočava dijete s glavnim ljudskim nevoljama. Kao primjer navodi kako mnoge bajke započinju majčinom ili očevom smrću pa u tim pričama roditeljeva smrt stvara najmučnije probleme, kao što smrt ili strah od iste i čini u stvarnom životu. Nadalje, bajkama je svojstveno sažeto i naglašeno postavljanje izvjesne životne dvoumice i to djetetu omogućuje da se dohvati s problemom u njegovu najbitnijem obliku. Bajka pojednostavljuje sve situacije, a njeni su likovi tipični. U bajkama je dobro i zlo sveprisutno i utjelovljeno u nekim likovima i njihovim postupcima kao što se dobro i zlo susreće svugdje u životu. To dvojstvo uspostavlja moralni problem i samo od sebe traži rješenje (Bettelheim, 2000: 17). Prikazivanje karakternih oprečnosti djetetu omogućuje lako shvatiti razlike i pobuđuje u njemu različita opredjeljenja. Nadalje, navodi Bettelheim, što je lik jednostavniji i otvoreniji, to će se dijete lakše s njime poistovjetiti, a loš lik će odbaciti. Dijete se s dobrim junakom ne poistovjećuje zbog njegove dobrote, već zato što ga junakov položaj duboko pozitivno privlači te na taj način dijete samo sebe zapita na koga želi nalikovati, pa ako je taj lik bajke veoma dobar, tada dijete odlučuje da i ono samo želi biti dobro (Bettelheim, 2000:18). Nadalje, bajka veoma ozbiljno shvaća životne dvojbe i tjeskobe i na izravan način im se posvećuje, nudi rješenje koje je lako razumljivo svim uzrastima. Primjerice, dvojbu želje za vječnim životom bajka izražava na način da će na kraju reći: „Žive još i danas, ako nisu umrli.“ Terapeut Bruno Bettelheim zaključuje kako jedino odlaskom u svijet bajke dijete može pronaći sebe, a kad to učini, naći će i nekoga s kim će sretno živjeti, što predstavlja još jedan mogući završetak bajke i rješenje učestalog životnog straha od odvajanja, prisutnog kod većine djece. Sudbina junaka bajke uvjerava dijete da se kao i oni, dijete može osjećati izopćeno i napušteno, ali i da će pomoć doći upravo onda kada je i najpotrebnija (Bettelheim, 2000: 19).

Bajka kao jedinstvena umjetnička forma sa svojim najdubljim značenjem djeluje različito na svaku osobu u raznim trenucima njezina života, ovisno o trenutačnim zanimanjima i potrebama. Bajke u svojoj dubini tematiziraju različite probleme pri odrastanju, primjerice ako se promotri поближе bajka *Ivica i Marica*, unutar nje je naglašeno djetetovo nastojanje da se drži roditelja, iako je vrijeme da se dijete samostalno suoči sa svijetom. Naglašena je i potreba da dijete nadiđe primitivnu oralnost koju simbolizira njegova opčinjenost kućom od medenjaka. Prema tome, može se zaključiti kako ta bajka može ponuditi djetetu prve iskorake u vanjski svijet, utjelovljenje njegovih strahova, ali i umirenje jer se i u svom najstrašnijem obliku strahovi pokazuju neutemeljeni, odnosno djeca pobjeđuju, a opasni neprijatelj vještica doživljava puni poraz. Ostali "problemi" pri odrastanju kao što su strah od odvajanja, napuštanja, strah od gladi koji uključuje oralnu nezasitnost i slično, javljaju se u podsvijesti djece različite dobi i stoga ova bajka nudi ohrabrenje, dok bi odraslima bilo znatno teže priznati te iste strahove. Upravo to je još jedan razlog da se bajci dopusti obratiti se njegovoj podsvijesti, a da to nikad ne dopre do same svijesti. Nadalje, kao empirijski primjer, Bettelheim govori o djevojci koja je u svojoj ranoj mladosti bila opčinjena bajkom o *Ivici i Marici*, pa je svakim ponovnim čitanjem pronalazila veliku utjehu. Naime, djevojka je u svom ranom djetinjstvu bila pod dominacijom svog starijeg brata koji joj je na jedan način pokazao put, isto kao što je to radio i Ivica u bajci. Djevojka se u svom daljnjem odrastanju uvijek oslanjala na svog brata, ali se istodobno i bunila protiv iste. Premda istog tada nije bila svjesna, njena se borba za samostalnost vrtjela upravo oko Ivičinog lika. Prema tomu Bettelheim navodi sljedeće: „U njezinoj podsvijesti bajka joj je govorila da ako slijedi Ivicu zapravo ide natrag a ne naprijed. A bilo je značajno i to što je, premda je na početku bajke Ivica bio vođa, Marica bila ta koja na kraju postiže slobodu i neovisnost za oboje, jer baš je ona osujetila vješticu." (Bettelheim, 2000: 23) Bruno Bettelheim zaključuje kako je bajka o *Ivici i Marici* u djetinjoj dobi bila utjeha ovoj ženi, a u adolescenciji joj je preusmjerila životni put iz sasvim drugoga razloga (Bettelheim, 2000:24).

Kada spominje bajku o *Snjeguljici* Bruno Bettelheim navodi kako je glavni motiv te bajke svestrana nadmoć djevojke u pubertetu nad zlom maćehom koja joj uskraćuje neovisan život zbog ljubomore što simbolično iskazuje maćehinim pokušajem ubojstva Snjeguljice. Međutim, kako navodi Bettelheim, najdublje značenje bajke za neku petogodišnju djevojčicu bilo je potpuno drugačije. Majka djevojčice je bila hladna i nepristupačna u toj mjeri da se djevojčica osjećala izgubljenom. Bajka o *Snjeguljici* je tu djevojčicu uvjerila da ne treba očajavati jer će Snjeguljicu, koju je iznevjerila maćeha, spasiti muškarac, odnosno najprije patuljci pa zatim kraljević. Ta djevojčica nije očajavala kad ju je majka napustila, vjerovala je

da će spas doći od muškarca pa se tako djevojčica sigurna da joj Snjeguljica pokazuje put, okrenula svom ocu koji joj je odvratio povoljno, dok je sretan završetak bajke omogućio djevojčici da pronađe sretan izlaz iz životne slijepe ulice u koju ju je bacilo pomanjkanje majčine brige. Na temelju prethodno navedenih tvrdnji, Bettelheim zaključuje kako samo jedna bajka može imati podjednako važno značenje za petogodišnju i trinaestogodišnju djevojčicu, iako osobna značenja neke bajke mogu biti potpuno različita. Nadalje, bajka o *Matovilki* tematizira istoimenu djevojku koju je kada joj je bilo dvanaest godina, čarobnica zatočila u kulu i na taj je način njezina povijest slična povijesti djevojke u pubertetu i ljubomorne majke koja je nastoji spriječiti u pokušaju osamostaljivanja, što predstavlja tipičan malodobnički problem koji ima sretan kraj kad se Matovilka sjedini s kraljevićem. Međutim, jedan je petogodišnji dječak u toj bajci pronašao jednu sasvim drugačiju utjehu. Važno je naglasiti kako mu je majka radila cijeli dan, a oca u kući nije bilo. Naime, kada je dječak saznao da će njegova baka, koja se stalno brinula o njemu, morati u bolnicu zbog teške bolesti, dječak je tražio da mu se čita *Matovilka* jer upravo u tom kritičnom životnom razdoblju bile su mu važne dvije bitne okolnosti iz te bajke. Prva je bila ta da postoji sigurnost od svih opasnosti u kojoj zamjenska majka drži dijete, odnosno ideja koja je za njega bila vrlo privlačna u tom životnom trenutku, a ono što bi se normalno moglo smatrati prikazom negativnog, sebičnog ponašanja, u posebnim okolnostima može dobiti krajnje umirujuće značenje. Nadalje, dječaku je bio još i važniji drugi, glavni motiv priče koji se zasniva na okolnosti da je Matovilka sredstvo za bijeg iz svoje nevolje pronašla u samoj sebi, odnosno u pletenicama uz koje se kraljević popeo do njene odaje u kuli. Upravo to što nečije tijelo može namaknuti uže za spašavanje uvjerilo je tog dječaka da će, ukoliko to bude potrebno, i on sam na sličan način u vlastitom tijelu pronaći izvore svoje sigurnosti. Prethodno navedeno nam potvrđuje kako bajka, premda se bavi u najmaštovitijem obliku bitnim ljudskim problemima, na posredan način može mnogo ponuditi jednomu malenom dječaku, pa čak i onda kad je junakinja bajke djevojka u adolescenciji (Bettelheim, 2000:24).

Na temelju navedenoga Bettelheim govori kako bajke obogaćuju djetetov život i daju mu opčaravajuće svojstvo upravo zbog toga što dijete baš i ne razumije kako su te priče izvele svoje čudo nad njim, a terapijska uloga bajki jest ključna jer pacijent u njoj pronalazi vlastito rješenje, identificira se sa svojim unutarnjim stanjem u određenom trenutku svoga života. Sadržaj izabrane bajke obično nema nikakve veze s pacijentovim izvanjskim životom, ali očito ima mnogo s njegovim unutarnjim problemima koji se čine nerazumljivim pa i nerješivim, no upravo se unutar bajke, krije unutarnji proces koji se odvija u osobi i kao što je rečeno, u njoj se pronalazi vlastito rješenje istoga (Bettelheim, 2000: 31).

5. PRIMJERI BIBLIOTERAPEUTSKOGA UČINKA BAJKI

5.1. Pristup Bruna Bettelheima

Bruno Bettelheim drži da se u narodnim bajkama tematizira problematika odrastanja koja je prikazana na neizravan način pa u svojoj knjizi *Smisao i značenje bajki* ukratko prepričava te usporedno tumači i analizira najpoznatije narodne bajke poput *Tri prašćića*, *Ivice i Marice*, *Crvenkapice*, *Snjeguljice*, *Zlatokovrčice i tri medvjeda*, *Trnoružice*, *Pepeljuge* i još mnoge druge koje svojim sadržajem imaju različite terapijske učinke na osobe u ranom djetinjstvu i kasnijoj životnoj dobi. Ovdje će biti pobliže objašnjeni utjecaji bajki *Ivica i Marica* i *Crvenkapica*. Bajka *Ivica i Marica* obrađuje realistične obiteljske probleme kao što su siromaštvo, glad i nemoć pa nam već na izvanjskoj razini priopćuje neugodnu istinu. Zbog takvih se problema djeca upuštaju u poneka zlodjela s ciljem preživljavanja i na taj način bajka izražava sve ono što se događa u dječjoj glavi. Naime, radi navedenih oskudica roditelji su primorani djecu ostaviti samu u šumi pa djeca na samostalan način pronalaze rješenja svojih nevolja (Bettelheim, 2000: 141). Prema Bettelheimu je općepoznato da majka označava izvor svake hrane djeci, a u ovoj bajci djeca šute o tom kako ih majka napušta kao da su u pustinji. Prvi put djeca se uspijevaju vratiti kući nakon što su bila napuštena, no to ništa ne rješava. Bajka posredno govori o oslabljujućim posljedicama pokušaja da se životni problemi rješavaju uzmakom i odricanjem pa Ivica kako bi se vratio kući koristi neuspjelu metodu ostavljanja komadića kruha za sobom koji bi mu osigurali povratak kući. Te krušne mrvice govore o hrani kao izlazu iz ozbiljnog škripca, a općenito označavaju čovjekovo "uže za spašavanje" koje Ivica shvaća doslovce. Prema tomu je simbolično prikazano unutarne stanje djeteta izravno povezano s majkom, odnosno majka napušta djecu kad smatra da je to potrebno, što je srodno situaciji kad majka prestaje dobiti dijete upravo u vrijeme kad smatra da je to relevantno.

Nadalje, svima dobro poznata kuća od medenjaka zapravo predstavlja život zasnovan na najprimitivnijim zadovoljenjima, što znači da djeci uništavanje iste ne predstavlja problem jer zadovoljava neku drugu potrebu. U radu s djecom, Bettelheim govori kako dijete priznaje da bi bez obzira na okolnosti poseglo za kućicom od medenjaka isto kao i Ivica i Marica, a autor zaključuje kako je isto svoj djeci zajedničko. Kućica koja se može pojesti simbol je majke, koja uistinu doji dijete iz svog tijela, te u podsvijesti djece označuje dobru majku koja svoje tijelo nudi kao izvor hrane (Bettelheim, 2000: 142). Ono što autor nadalje navodi kao bitno jest to da nakon višekratnog slušanja ove bajke nema djeteta koje neće postati svjesno činjenice da ptice pojedju krušne mrvice pa im tako sprječavaju povratak kući. Postaju svjesna i svih zbivanja u roditeljskom domu bez zataškavanja i tako uče o rješavanju istih spajanjem zajedničkih snaga udruženja braće ili sestara, što povlači za sobom još jedan viši stupanj razvoja, a to je njegovanje podrške vršnjaka koje je zapravo još jedna problematika odrastanja koja u ovoj priči nudi djetetu pozitivnu sliku pri udruženju (Bettelheim, 2000: 143-144). Bajka o *Ivici i Marici* potiče dijete da samostalno istražuje različite tvorevine svoje zastrašene mašte, jer u sukobu sa zlom vješticom upravo su djeca ta koja na kraju izlaze kao pobjednici i tako daju svoj djeci do znanja da zlu vješticu koje se svi boje, mogu samostalno pobijediti i kad im to uspije iz toga mogu izvući ogromnu dobit, upravo kao Ivica i Marica (Bettelheim, 2000: 146).

Prema riječima Bettelheima „*ljupka, nevina djevojčica koju proguta vuk*“ (Bettelheim, 2000:147) je gotovo svakom poznata slika koja je neizbrisivo urezana u sjećanje, dok sve ono što ona zapravo predstavlja nije toliko znano. Iako postoji više verzija bajke o Crvenkapici omiljena i ujedno najpoznatija je verzija braće Grimm u kojoj se Crvenkapica i baka nanovo rađaju, a vuk dobije zasluženu kaznu (Bettelheim, 2000:147). Ukratko, majka s jednog kraja šume pošalje djevojčicu imena Crvenkapica da ode na drugi kraj šume sasvim sama svojoj bolesnoj baki u posjet odnijeti košaru s okrjepom. Nevina djevojčica na putu susretne okrutnog vuka zlih namjera koji kasnije proguta i baku i Crvenkapicu, a obje će na kraju biti ponovno rođene uz pomoć lovca, odnosno bit će oslobođene iz njegova trbuha. Bettelheim kazuje kako je središnja tema ove bajke upravo proždiranje, a isti osnovni psihološki sklopovi što se javljaju u razvoju svake osobnosti mogu voditi različitim ljudskim sudbinama i osobnostima zavisno o iskustvu pojedinca i osobnog tumačenja. Konkretno u ovoj bajci djevojčica je okupirana ključnim problemima koje treba rješavati djevojka školske dobi, odnosno Crvenkapica je neuznemireno pubertetsko dijete koje se prepušta u borbu za koju još nije emotivno spremna jer se još nije razriješila edipovskih konflikata (Bettelheim, 2000:149). Bez obzira na majčina upozorenja, Crvenkapica kao i svako dijete njezine dobi istražuje svijet ne uzimajući u obzir

opasnosti na koje nailazi putem pa tako u poznatoj epizodi ispitivanja vuka o četiri čula pokušava shvatiti svijet baš kao i ostala pubertetska djeca, pomoću vida, sluha, opipa i okusa. Crvenkapica u simboličnom obliku baca djevojčicu u opasnost edipovskih konflikata, a onda ju izbavlja. Vuk osim što predstavlja zavodnika, simbol je i životinjske sklonosti u ljudima, dok lovac koji se javlja na kraju bajke kako bi vuku uzvratilo zasluženom kaznom, predstavlja izbaviteljski očinski lik (Bettelheim, 2000: 151). Baku vlastite misli zanesu preko onoga što je dobro za dijete, a to nam potvrđuje tekst kada baka priznaje kako ni sama nije znala na koji način bi ugodila unuci pa prema tomu ni ona nije bez krivice. Ono što je važno dalje napomenuti je to da se bajke obraćaju našoj svijesti i podsvijesti i upravo zato ne moraju izbjegavati proturječnosti koje se u podsvijesti nalaze usporedno jedna s drugom. Bettelheim zaključuje da nakon slušanja ove bajke, svaki slušatelj stječe životnu mudrost s obzirom na opasnosti što ih mogu donijeti vlastite želje (Bettelheim, 2000: 152-153). Crvenkapica na kraju izlazi kao pobjednica jer je svoju djetinju nevinost nadomjestila mudrošću koju mogu posjedovati samo oni koji su ponovno rođeni na temelju prevladavanja egzistencijalne krize i svijesti o tom da ih je do nje dovela vlastita narav. Njezino djetinje razdoblje završava kada joj se vuk otkrije i proguta ju, a na višoj razini je ponovno rođena kada izađe iz njegove utrobe jer upravo tada postaje pozitivno povezana s oba roditelja. (Bettelheim, 2000: 160).

„Svaka je bajka čarobno ogledalo koje odražava neke izraze našega nutarnjeg svijeta i korake nužne za razvoj od nezrelosti do zrelosti.“ (Bettelheim, 2000: 265) Prethodno navedeni citat jest jedan od rečenica kojima terapeut Bruno Bettelheim završava svoje tumačenje narodnih bajki i njihova utjecaja na čitatelje, a ono što zaključuje jest da bajke treba čitati uvijek jer su upravo one te koje otkrivaju razne životne istine koje nam mogu usmjeriti život (Bettelheim, 2000:265).

5.2. Pristup Gerlinde Ortner

S druge strane, postoje terapeutske bajke manje poznatih naslova koje na izravan način tematiziraju problematiku koja se javlja kod djece na putu odrastanja. Takve bajke mogu se pronaći u knjizi *Bajke koje pomažu djeci* Gerlinde Ortner¹. Prethodno spomenuta autorica opisala je stvarne životne situacije interpretirajući ih unutar bajke koja tematizira upravo tu

¹ Dječja psihologinja, u predgovoru naslovljenom „Riječ roditeljima“ kazuje da se uspješno služila bajkama svrstanim u svom priručniku *Bajke koje pomažu djeci* u terapijske svrhe (Ortner, 1998:9).

problematiku i kroz njih se obratila unutarnjem stanju djeteta s rješenjem iste. Problematike koje obrađuje su sljedeće: dijete koje ne želi ići na spavanje, djetetovi strašni snovi, strah od pasa, zubara, sporost, neurednost, sklonost laganju, psovanju, neposlušnost, grizenje noktiju, mokrenje u krevet, mucanje, poteškoće pri socijalizaciji u vrtiću, ometanje nastave, izloženost vršnjačkom nasilju, nasilno ponašanje, suočavanje djeteta sa smrću. Nakon svakog završenog poglavlja autorica se svojim savjetima obratila roditeljima kako bi lakše pristupili ili pripremili svoje dijete ovisno o problemu s kojim se susreće te na taj način ostvarili suradnju i rješenje određenog problema (Usp. Ortner, 1998: 25-168).

U ovom radu bit će interpretirano četvrto poglavlje gdje autorica tematizira strah djeteta prema zubaru služeći se biblioterapeutskom funkcijom bajke. Bajka *Morska vila* govori o maloj morskoj vili koja je živjela na dnu mora u lijepoj koraljnoj palači. Svi su ju voljeli jer je uvijek bila spremna pomoći svakomu, no ona u morskom svijetu nije bila sretna. Tako je jednom gorko jecala jer je žarko željela postati ljudsko biće. To je čuo njezin glasnik i ispunio joj tri želje uz napomenu da kada se ostvare više nema povratka natrag. Sve je bilo onako kako je sirena željela sve dok ju jednoga dana nije strašno zabolio zub, a sljedećega jutra isti bolovi su nestali. Osjećala se čudno jer dok je bila sirena i živjela u moru, nikada ju ništa nije boljelo pa je odlučila sve to ispričati svojoj prijateljici Kristini koja ju je savjetovala kako treba posjetiti zubara bez obzira na to što su bolovi prestali. Morska vila je zbog toga osjećala strah, ali uz pomoć svoje prijateljice Kristine i zajedničkih igara u kojima su oponašale zubaricu i pacijenta i pomoću oponašanja zvukova stomatoloških instrumenata, sirena je pobijedila strah od zubara. Pobjedi straha je uvelike doprinijelo i to što je najprije bila pratnja prijateljici tijekom popravljanja zuba baš onako kako je to bilo u njihovoj zajedničkoj igri (Prema: Ortner, 1998: 49-53). Kada bismo primijenili Propovo tumačenje bajki u ovom je slučaju strah od zubara početna situacija, morska sirena je junak, a njezina prijateljica Kristina je pomoćnik. Stoga, junakinja sirena se bori protiv straha i uz pomoć svoje prijateljice na kraju sve završava sretno, odnosno pobjedom nad strahom. Psihologinja Gerlinde Ortner gradi ovu terapeutsku bajku samim uvođenjem lika sirene koja tijekom morskoga života nikada nije iskusila nijednu vrstu boli, a čim je postala ljudsko biće osjetila je zubobolju koja traži rješenje. Prethodno navedenim tvrdnjama autorica djeci daje do znanja da svaki čovjek može osjećati fizičku bol. Dijete se slušanjem ove bajke poistovjećuje s glavnim likom sirene i prati slijed događanja koji se obraća njegovom unutarnjem svijetu na način da potvrđuje njegove osjećaje i naposljetku mu daje do znanja da se do pobjede zapravo dolazi vrednovanjem i igrom. Morska sirena najprije je prihvatila svoje osjećaje, a zatim uz pomoć prijateljice sve shvatila kao izazov koji treba riješiti. Najlakši put

do rješenja je u ovoj bajci upravo igra, a kroz igru djeca najbrže uče. U sljedećem citatu može se vidjeti kako je zajednička igra imala pozitivan terapijski učinak: „Zvuk bušilice bio je doista neugodan. Ali tada je morska vila pomislila na njihovu igru i nasmiješila se.“ (Ortner, 1998: 52)

5.3. Pristup Olge Huhlaev

Psihologinja Olga Huhlaev² u drugom dijelu zbirke *Škrinjica s blagom za dječju dušu* iznosi bajke utemeljene na terapijskim metaforama kojima je cilj prenesenim značenjem iznijeti unutarnje stanje djeteta i pronaći nove mogućnosti rješenja problema koji se javlja tijekom odrastanja. Autorica smatra da predstavljanje metafora, čak i onih koje možda ne odgovaraju stvarnim problemima djeteta, rezultiraju razvojem "mehanizma samopomoći" to jest sposobnosti da dijete u svakoj situaciji potraži snagu unutar sebe i teži ostvarivanju cilja. Terapijske bajke koje autorica navodi prikazane su prema predmetnim emocijama sljedećih tema: problem ovladavanja higijenom, osjećaj pomanjkanja samopouzdanja, strah od okoline, mraka, teškoće u odnosima s vršnjacima i na početku školovanja, osjećaj nesigurnosti, teškoće u osvještavanju vlastitih osjećaja, osjećaji povezani s rastavom roditelja, nedostatak motivacije za učenje, teškoće u ponašanju, socijalni strahovi i usamljenost. U ovom radu će biti analizirana bajka koja obrađuje tematiku osjećaja povezanih s rastavom roditelja. (Huhlaev, 2012: 96-97).

Gnom studeni i zemlja nade terapijska je bajka koja je preporučena kao književni lijek djeci koja proživljavaju negativne emocije povezane s rastavom roditelja. Glavni protagonist ove bajke jest dječak čiji je svijet funkcionirao u najboljem redu dok su se njegovi roditelji slagali. Nakon nekog vremena roditelji su se počeli svađati, a dječak je smatrao kako je on tomu jedini krivac i da je naposljetku kazna za to rastava njegovih roditelja. Nakon toga, u bajci se pojavljuje dobri čarobnjak koji dolazi dječaku u san i objašnjava mu kako postoji zli gnom studeni koji ponekad začara odrasle, odnosno njegove roditelje, ali nikada ih ne može začarati u tolikoj mjeri da ga prestanu voljeti, kako je to dječak mislio (Huhlaev, 2012: 125-126). Terapijska metafora ove bajke se očituje prema sljedećim sastavnicama. Prva sastavnica se odvija na temelju metaforičkog sukoba, odnosno pojavljivanjem situacije u kojoj lik dječaka

² Dodatak o autorici iz literature: „Dr. sc. Olga Huhlaev redovna je profesorica na Moskovskom državnom psihološko-pedagoškom sveučilištu (MGPPU). Posjeduje dva doktorata – iz psihologije i pedagogije. Više od 12 godina radila je kao znanstvena savjetnica i voditeljica psihološke službe u dvije specijalizirane privatne osnovne škole. Autorica je nekoliko knjiga za roditelje i stručnjake.“ (Huhlaev, 2012: 207)

proživljava negativnu emociju zbog lošeg odnosa njegovih roditelja (Huhlaev, 2012: 96). Prethodno navedena tvrdnja može se vidjeti iz sljedećeg citata: „Ujutro bi se svi budili uznemireni, tužni i neispavani. Mami su oči bile uplakane, a tatine ljutite. Naš je dječak bio tužan i često na rubu suza!“ (Huhlaev, 2012: 125) Druga sastavnica se naziva metaforička kriza, a očituje se nastankom situacije koja je nepodnošljiva za lik i kao takva više ne može trajati (Huhlaev, 2012: 96). Za dječaka je to rastava roditelja za koju smatra da je on jedini krivac. Ista se odvija kada dječak smatra kako nema kraja lošim događajima, a može se iščitati iz sljedećeg citata: „Naš je dječak bio još jadniji i tužniji. Stalno su ga obuzimale turobne misli. (...) činilo mu se da kaznama neće biti kraja.“ (Huhlaev, 2012: 126) Treća sastavnica naziva se potraga i pronalaženje unutarnjih resursa. Temelji se na otkrivanju novih mogućnosti koje su neophodne za rješavanje krize, a realizira se kada ih lik otkrije unutar sebe (Huhlaev, 2012: 96). U ovoj bajci dječaku u san dolazi lik čarobnjaka koji mu obznanjuje da se u njemu samom nalazi rješenje, što potvrđuje sljedeći citat:

„Uostalom, njegova čarolija nije toliko jaka da njegovi roditelji prestanu biti prijatelji. Sve u svemu, taj gnom i nije toliko moćan koliko si umišlja i ne treba ga slušati kada tvrdi da su se roditelji posvađali zbog dječaka. Taj gnom smišlja sve i svašta, ali srećom tu je čarobnjak iz zemlje nade da ga razotkrije!“ (Huhlaev, 2012: 126)

Četvrta sastavnica terapijske metafore jest radovanje i proslava, a temelji se na uspjehu i priznanju okoline (Huhlaev, 2012: 96). Odvija se kada se dječak probudi sav radostan te s ocem ode na sladoled i doživljava prihvaćanje okoline. Može se pročitati iz sljedećeg citata:

„Kakav je to bio dan! Sunce je ugodno grijalo, a oči tate i sina sjale su od sreće. Sve su bakice u dvorištu govorile kako sin i otac nalikuju jedan drugome. (...) Toga dana dječak je shvatio da se u njegovu životu doista mnogo toga promijenilo. Sada ima dva doma: jedan mamin, drugi tatin. Roditelji ga još uvijek jednako vole i žele sudjelovati u njegovom životu.“ (Huhlaev, 2012: 126)

Prema navedenoj strukturi bajke može se zaključiti da lik iz terapijske bajke ne čeka i ne moli pomoć, već unutar sebe pronalazi nove mogućnosti i djeluje prema njima te tako neizostavno pobjeđuje (Huhlaev, 2012:96).

6. ZAKLJUČAK

U ovom radu je najprije objašnjen pojam biblioterapija koji obuhvaća odabir određenih knjiga kao lijek u rješavanju specifičnoga problema. Biblioterapija je opisana prema autorici Ivani Bašić u radu *Biblioterapija i poetska terapija* (2021.). Ono što je ovaj rad nadalje prikazao jesu definicije književnoga žanra bajke prema *Rječniku književnoga nazivlja* (2006.) teoretičara književnosti Milivoja Solara i *Rečniku književnih termina* (2011.). Navedeno je književno određenje bajke prema radovima komparatista književnosti Andréja Jollesa *Jednostavni oblici* (2000.) i Maje Bošković-Stulli *Priče i pričanje* (2006.). Istaknute su zakonitosti ustrojstva bajki na temelju *Morfologije bajke* (1982.) Vladimira Propa. Opisane su vrste bajke i razvoj svake vrste od prve pojave narodne do moderne bajke prema priručnicima dječje književnosti Milana Crnkovića, Dubravke Težak, Marijane Hameršak i Dubravke Zime. Također, može se pronaći odgovor na pitanje o tomu što je terapijska uloga bajke i kako je utjecala na čitatelje na temelju životnog rada terapeuta i psihologa Bruna Bettelheima u djelu *Smisao i značenje bajki* (2000.). U zadnjem poglavlju su navedeni primjeri biblioterapeutskoga učinka bajki prema različitim pristupima. Najprije je naveden pristup Bruna Bettelheima, zatim pristup Gerlinde Ortner prema knjizi *Bajke koje pomažu djeci* (1998.) i naposljetku pristup psihologinje Olge Huhlaev u zbirci *Škrinjica s blagom za dječju dušu* (2012.) Biblioterapeutske učinci koje je ovaj rad

prikazao se temelje na prodiranju u podsvijest čitatelja, poistovjećivanju čitatelja sa odabranim tekstom bajke i pronalasku privremenoga i trajnoga rješenja dubinskoga problema te osviještenju da se rješenje nalazi upravo u čitatelju samom.

7. SAŽETAK

Biblioterapeutski učinci u bajkama

Završni rad u prvom poglavlju ukratko tumači pojam biblioterapija na temelju istoimenog priručnika Ivane Bašić. U drugom poglavlju govori o definicijama bajke prema književnim rječnicima, a zatim opisuje njezinu strukturu utemeljenu djelom *Morfologija bajke* (1982.) Vladimira Propa. Nadalje prikazuje razvoj bajke od njezine prve pojave pa sve do moderne. Nakon toga, objašnjava terapeutsku ulogu bajke prema Brunu Bettelheimu iz njegovoga djela *Smisao i značenje bajki* (2000.) u kojemu je prema svomu životnomu iskustvu i radu opisao poznate narodne bajke i njihov terapeutski utjecaj na čitatelje od njihove rane mladosti do zreloga razdoblja. Zadnje poglavlje rada je podijeljeno na tri autorska pristupa bajkama s naglaskom na biblioterapeutski utjecaj. Isti su Bruno Bettelheim, Gerlinde Ortner i Olga Huhlaev. Prikazano je na koji način psiholog i terapeut Bruno Bettelheim tumači utjecaj narodnih bajki te tumačenje psihologinja Gerlinde Ortner i Olge Huhlaev koje iznose moderne bajke s biblioterapeutskim učincima. Naposljetku je zaključeno da se sva tri pristupa temelje na

biblioterapeutskim učincima koji se ostvaruju obraćanjem čitateljevoj podsvijesti i poistovjećivanjem s njegovim trenutnim emocijama te donošenjem privremenog i trajnog rješenja svakoga problema kroz osviještenje da se isto nalazi u samom čitatelju.

Ključne riječi: biblioterapija, bajka, terapijska uloga bajke, biblioterapeutske učinci, Bruno Bettelheim, unutarnji resursi, terapijska metafora.

SUMMARY

Bibliotherapeutic effects in fairy tales

The final work in the first chapter briefly explains the concept of bibliotherapy based on the handbook of the same name by Ivana Bašić. In the second chapter it discusses the definitions of the fairy tale according to literary dictionaries, and then describes its structure based on the work *Morphology of the Folktale* (1982). by Vladimir Propp. It further traces the development of the fairy tale from its earliest appearance to the modern day. After that, it explains the therapeutic role of fairy tales according to Bruno Bettelheim from his work *The Meaning and Importance of the Fairy Tale* (2000) in which, according to his life experience and work, he described famous folk tales and their therapeutic influence on readers from their early youth to the mature period. The final chapter of the work is divided into three author's approaches to fairy tales with an emphasis on bibliotherapeutic influence. They are Bruno Bettelheim, Gerlinde Ortner and Olga Huhlaev. It shows how psychologist and therapist Bruno Bettelheim interprets the influence of folk tales, and how psychologists Gerlinde Ortner and Olga Huhlaev interpret modern fairy tales with bibliotherapeutic effects. Ultimately, it was concluded that all three approaches are based on addressing the reader's subconscious and identifying with his or her current emotions and bringing a temporary and permanent solution to each problem through the awareness that the same is found in the reader himself or herself.

Key words: bibliotherapy, fairy tale, the therapeutic role of fairy tales, bibliotherapeutic effects, Bruno Bettelheim, inner resources, therapeutic metaphor.

8. LITERATURA

- 1) Bašić, I. (2021) *Biblioterapija i poetska terapija*. Priručnik za početnike. Zagreb: Školska knjiga.
- 2) Bettelheim, B. (2000) *Smisao i značenje bajki*. Cres: Poduzetništvo Jakić.
- 3) Bošković-Stulli, M. (2006) *Priče i pričanje. Stoljeća hrvatske usmene proze*. Zagreb: Matica hrvatska.
- 4) Crnković, M. (1990) *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
- 5) Crnković, M. i Težak, D. (2002) *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Tiskara Znanje d.d.
- 6) Hameršak, M. i Zima, D. (2015) *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.

- 7) Huhlaev, O. (2012) *Škrinjica s blagom za dječju dušu. Igre, aktivnosti i bajke za zdravo i sretno odrastanje*. I. izdanje. Zagreb: PLANET ZOE d.o.o.
- 8) Jolles, A. (2000) *Jednostavi oblici*. Zagreb: Matica hrvatska.
- 9) Ortner, G. (1998) *Bajke koje pomažu djeci. Priče protiv straha i agresivnog ponašanja te sve što treba znati kada ih čitate djeci. Za djecu od 3 do 7 godina*. Zagreb: MOZAIK KNJIGA.
- 10) Prop, V. (1982) *Morfologija bajke*. Beograd: Prosveta.
- 11) Solar, M. (2006) *Rječnik književnoga nazivlja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- 12) Zima, D. (2001) „Moderna bajka u hrvatskoj dječjoj književnosti“. U zborniku: Pintarić, A. (2001) *Zlatni danci 3. Bajke od davnina pa do naših dana*. Osijek: Pedagoški fakultet.
- 13) Živković, D. (2011) *Rečnik književnih termina*. (e-book) URL: <https://slavovs.files.wordpress.com/2015/07/d180d0b5d187d0bdd0b8d0bad0bad19ad0b8d0b6d0b5d0b2d0bdd0b8d185-d182d0b5d180d0bcd0b8d0bdd0b0.pdf> Beograd: Nolit.